

Bibliografie

N. Man/D. M. Cioată, *Archaeological researches in the military vicus from Călugăreni. Marisia 32, 2012, 85–99.*

C. Gaul/G. Sági/Zs. Vasáros (eds.), *Identitás és kultúra: Identity and Culture. Ipartanszék füzetek 1 [Budapest 2014].*

C. Gaul/Zs. Vasáros (eds.), *Identitás és kultúra2: Identity and Culture2. Ipartanszék füzetek 3 [Budapest 2015].*

I. Paulovics, *Dacia keleti határvonala és az úgynevezett „dák”- ezüstkincsek kérdése [Kolozsvár 1944], 32–38.*

D. Protase, *Castrul roman de la Călugăreni [r. Târgu Mureș]. Săpăturile din anul 1961. Acta Musei Napocensis 2, 1965, 209–214.*

A. Popa/S. Cociș/Ch. Klein/C. Gaiu/N. Man, *Geophysikalische Prospektionen in Ostsiebenbürgen. Ein deutsch-rumänisch-moldauisches Forschungsprojekt an der Ostgrenze der römischen Provinz Dacia. Ephemeris Napocensis 20, 2010, 108–110, 124, Abb. 10–12.*

Sz.-P. Pánczél, *The Roman Fort from Călugăreni [Mureș County, Romania]. In: L. Vagalinski/N. Sharankov (eds.), Proceedings of the 22nd International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012. Bulletin of the National Archaeological Institute 42 [Sofia 2015] 909–916.*

PLANURI PENTRU VIITOR

Săpăturile arheologice desfășurate la marginea satului au oferit un suflu nou vieții satului, iar prin organizarea festivalului sau a altor activități de diseminare au asigurat posibilități de recreere culturală în fiecare vară atât pentru vizitatorii din sat, cât și pentru cei din zonele învecinate.

În 2015 studenții de arhitectură de la Universitatea Tehnică și de Științe Economice de la Budapesta au primit, în cadrul unei competiții studentești, sarcina de a proiecta propuneri pentru o clădire de protecție asupra clădirii comandamentului din castrul auxiliar. Edificiul avea sarcina de a proteja ruinele descoperite și de a crea un mediu adecvat pentru cercetarea aprofundată al acestui obiectiv.

Deoarece clădirea de protecție va fi al doilea edificiu ca mărime din sat după mănăstirea franciscană, arhitectura sa reprezintă un aspect de o importanță definitorie. Dimensiunile clădirii romane erau impresionante, iar clădirea de protecție ar urma să „planeze” deasupra ei. În vederea protejării ruinelor, sarcina a fost de a amplasa pilonii în afara zidurilor antice, respectiv ilustrarea masei clădirii romane propriu-zise a fost de la bun început o prioritate. În proiectul câștigător clădirea de protecție urma a fi edificată cu o structură din lemn și, potrivit opiniei echipei de proiectare, are menirea ca „prin totalitatea ei, cât și prin detaliile sale să reprezinte o metaforă pentru armata romană”. Proiectul viza și aspecte din restul castrului, prin marcarea drumurilor principale și prin plantarea unor aranjamente vegetale care să sugereze clădirile ansamblului militar.

PROPUNERE PRIVIND AMENAJAREA CASTRULUI
(REALIZAT DE A. CSEH, G. GALÁNTAI, Á. KARLOVETZ, Á. F. LÉVAY)

DINCOLO DE FAȚADE

Secțiunea de frontieră romană de pe sectorul mureșean a fost și este cercetată printr-o serie de proiecte interdisciplinare interconectate: Începând cu anul 2012 Muzeul Județean Mureș coordonează proiectul „Traseul Limesului Roman”, finanțat de Administrația Fondului Cultural Național (în 2012 și 2013) și Consiliul Județean Mureș și are ca scop conservarea și prezentarea în cadrul unui traseu turistic cultural a siturilor aparținând acestui sector. Proiectul multianual „Digitizarea limesului roman. Sectorul Brâncovenești–Sărățeni” a fost găzduit de Muzeul Județean Mureș și finanțat de CNCIS-UEFISCDI între 2013 și 2016 și s-a axat pe metode de cercetare non-invasive și digitizarea datelor privind siturile de pe acest sector.

În perioada 2013-2015, Institutul Winckelmann al Universității Humboldt din Berlin a coordonat un consorțiu universitar internațional pentru a organiza șantierul-scoală intitulat „Limesul roman ca peisaj cultural european”. Colaborarea a fost finanțată de Uniunea Europeană ca un program Erasmus IP. În proiect au fost implicați anual peste 70 de profesori și studenți ai disciplinelor arheologie, geofizică, arhitectură și restaurare-conservare de la Universitatea Humboldt din Berlin, Universitatea din Köln, Universitatea din Pécs, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Universitatea Tehnică și de Științe Economice din Budapesta, Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta, Colegiul Universitar Erfurt și Universitatea Petru Maior din Tîrgu Mureș. Din anul 2016 cercetările au putut continua la o scară redusă, din fonduri obținute de la Muzeul Județean Mureș, Universitatea din Köln, Universitatea Humboldt din Berlin, Universitatea Tehnică și de Științe Economice de la Budapesta și Ministerul Culturii din România. ●

PROPUNERE PRIVIND CĂDIREA DE PROTECȚIE
(REALIZAT DE A. CSEH, G. GALÁNTAI, Á. KARLOVETZ, Á. F. LÉVAY)

PATRIMONIUL ÎN RUINĂ? DESPRE GESTIUNEA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC

Siturile arheologice reprezintă surse importante de informații științifice despre trecutul nostru comun. În primul rând, arheologia științifică ne permite să înțelegem detalii ale istoriei, să oferim dovezi materiale care să se compare cu documentele istorice și să transforme interpretările istorice în argumente plauzibile. În al doilea rând, în cazul în care sunt vizibile urmele arheologice, atât pentru public, cât și pentru comunitatea științifică, ele devin manifestări palpabile ale evenimentelor istorice, adică le recunoaștem ca fragmente narative care depășesc societățile noastre actuale și devin cunoscute ca „patrimoniu”. Studiul și gestionarea siturilor arheologice dobândește astfel un interes științific și social de importanță deosebită pentru comunitate.

TRADIȚIE ȘI CONVENȚII

Procesul de clădire a principiilor de protejare și valorificare a ruinelor a fost precedată de formularea doctrinelor de protecție a monumentelor istorice în general, dacă ar fi să ne gândim la teoriile secolelor 18-19; convențiile europene de patrimoniu și globale ale secolului 20. Revizuirea acestor documente elucidează principiile pe care încă se bazează tendințele încă curente de conservare, restaurare și prezentare ale monumentelor antice. S-ar zice că în anumite privințe distincția dintre monumentul arheologic și cel arhitectural n-are validitate dacă considerăm

documentul de la Veneția, diferitele idei formulate sunt aplicabile și în cazul monumentelor antice: aspecte precum întreținerea prelungă, documentarea amplă, preferarea conservării, consolidării și a intervențiilor reversibile. Reconstrucția, în general nu este agreată, nu reprezintă o soluție. După cum știm convențiile precizează: „să nu se aducă prejudicii caracterului arheologic și științific al acestor situri și al împrejurimilor lor” (Carta de la Valetta). În discuție se pune problema în ce proporție figurează materialele adăugate, raportul dintre original și „creativo-științific”, ultimul important în principiul educării. Ajungem să vorbim despre conceptul de operă de artă-ruină care presupune deprecierea vestigiilor estetice și preeminența valorilor istorice. De aceea, în măsura în care se adresează ruinei, procedeele de restaurare se limitează la procesele de consolidare și conservare pentru menținerea unui „status-quo”. Să ne gândim numai la problemele conservării in situ a monumentelor și siturilor, luând în considerare caracterul destructiv al săpăturilor și condițiile dificile de preservare în general. Până de curând rareori am considerat siturile de patrimoniu din diferite perspective și expunerea patrimoniului arheologic nu a fost determinată de imperativul economic, social sau educațional. Un sentiment major de obligație încă revine arheologului, deși aceste proiecte ar trebui să caute perspectiva mai multor domenii de expertiză.

AUTOR:

Burkhardt Britta

(drd), cercetător asistent,
Universitatea Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca

ZIUA PORȚILOR DESCHISE DE LA CASTRUL ȘI BĂILE ROMANE SITUATE LA MĂLĂIEȘTI, JUD. PRAHOVA.

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

În ceea ce privește cercetarea arheologică europeană, trebuie remarcat faptul că, spre deosebire de moștenirea epocii Romane din zona mediteraneeană explorarea vestigiilor romane în părțile Europei Centrale de Est și de Nord funcționează diferit și generează utilizarea altor metode de cercetare arheologică. Ca urmare a climatului mai rece, aceste structuri au dispărut cu timpul. Ele erau încă vizibile sau parțial vizibile în Evul Mediu până în secolul 18-19., cu toate că materialele de construcție (piatră și cărămizi) au ajuns să fie reutilizate de către localnici. Spre deosebire de resturile Forului Roman sau din Colosseum, moștenirea romană din Europa Centrală a devenit un patrimoniu „îngropat” odată cu trecerea timpului și prin formarea și depunerea a diferitelor sedimente. Specialistul de patrimoniu francez, Jean-Louis Luxen a inventat termenul „dimensiune intangibilă” care, de atunci influențează modul în care sunt percepute siturile arheologice. În acest sens, aspecte legate de modul în care turiștii, specialiștii și comunitățile percep vestigiile sunt esențiale pentru elaborarea unor metode adecvate gestionării semnificației patrimoniului imobil, stabilirea unor politici adecvate și pentru „înțelegerea monumentului”.

În prezent, probabil printre cele mai importante discuții în domeniu se numără valorificarea acestor monumente prin conștientizarea publică, vizând astfel optimizarea conservării mediului arheologic și cultural ce este alterat ori pe cale de dispariție, având în vedere că pe o parte interesul public este cel care justifică importanța atribuită bunurilor de patrimoniu

și a regimului de protejare ale acestor vestigii arheologice. Totuși dacă trecem în revistă modalitățile de prezentare ale acestor obiective speciale de protejare a patrimoniului, deseori considerate un „patrimoniu invizibil” ne lovim de un aspect esențial, anume incompatibilitatea dintre cele două elemente izbitoare și definitorii ale valorificării ruinelor: *aspectul didactic* de valorificare și *aspectul distructiv* asupra autenticității (ex. riscă să nu redea autentic fenomenul istoric, creează un fals element de istoricitate.) Problematika autenticității, fidelității și protecției valorilor de patrimoniu dobândește astfel noi înțelesuri în cazul patrimoniului arheologic. Valoarea ruinelor întruchipată de țesătura arhitecturală tinde să necesite mai multă interpretare, iar înțelesul structurii originale mai multă cercetare. Astfel îndemnul la respectarea autenticității vestigiilor devine mai puternică, un efort cu adevărat problematic.

VESTIGIILE DESCOPERITE ÎN ANII NOUĂZECI, VIZIBILE ȘI ASTĂZI ÎN CENTRUL ORĂȘULUI MODERN. FIIND ACOPERITE CU STICLĂ, ACEASTĂ PERIOADĂ DIN ISTORIA ORĂȘULUI A DEVENIT O EXPERIENȚĂ ACCESIBILĂ DEOPOTRIVĂ PENTRU TURIȘTI ȘI LOCALNICI (FOTOGRAFIE REALIZATĂ DE AUTOR)

INTERESUL PUBLIC ȘI POTENȚIALUL TURISTIC

Începând cu sfârșitul secolului al 17.-lea, a existat o creștere a ceea ce probabil a fost predecesorul concepției noastre actuale despre turism de patrimoniu, sub forma așa-numitului „Grand Tour”: o călătorie didactică în întreaga Europa, de obicei întreprinsă de tineri care proveneau din familiile elitelor din Occident. În timp ce turismul de patrimoniu are o istorie îndelungată, acesta a devenit mai recent interconectat cu Lista patrimoniului mondial, creată de Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO).

Multe orașe cu mare potențial turistic consideră vestigiile antice o nouă sursă de venit. Un patrimoniu arheologic, care este bine păstrat și accesibil publicului, reprezintă o sursă de profit în ceea ce privește turismul cultural. Conservarea și prezentarea acestor monumente oferă noi forme de turism cultural și oferă spre exemplu unei așezări care are o moștenire culturală noi atracții turistice. Când se analizează planificarea unui proiect, se recomandă să se țină seama de factorii care măresc veniturile și beneficiile: turismul aduce adesea banii necesari pentru menținerea patrimoniului. În România, situația este diferită. Dacă evaluăm efectele „antreprenoriale” ale ruinelor unii specialiștii au constatat că sumele încasate de pe urma unui sit nu sunt suficiente nici pentru menținerea sa; și trebuie să ne întrebăm ce este generator de venituri? În consecință, succesul oricărui proiect de gestionare și de dezvoltare a patrimoniului arheologic, mai ales urban dar și a celui asociat cu așezările rurale va depinde de reconcilierea adecvată a nevoilor arheologice, interesele turismului respectiv (în caz că se aplică) planificarea urbană.

Conform specialiștilor din domeniu turiștii sunt de mai multe feluri: localnici și cei de proveniență națională și internațională, așa-numiții turiști de patrimoniu cu interes profund sau superficial pentru monumente. Un sit ar trebui să ofere experiențe pentru toate tipurile de turiști. Este clar că mulți caută impresii diferite și deosebite în timpul călătoriei, în timp ce unii nu caută în mod special o experiență educațională, ci vizitează locuri pentru motive mai simple și generale de vizitare. Astfel se deduce, pentru eficacitate maximă că este necesară crearea unui mediu propice pentru toate categoriile de turiști: să fie întâmpinați de activități elaborate atât din perspectiva educației precum și a satisfacției estetice.

VESTIGIILE ACOPERITE CU STICLĂ DIN CLUJ-NAPOCA

Bibliografie

Brandi C. 1963, *Teoria del restauro*, Roma

Brandi C. 1992, *Teoria e esperienza dell'arte*, Roma

Burkhardt B. 2016, *The mise en valeur concept in the case of Roman period ruins. An invisible heritage*, *Transsylvania Nostra Journal* [54], 2016/4, 54-60.

Copeland T. 2010, *Site Seeing: Street Walking Through a Low-visibility Landscape*. In: E. Waterton and S. Watson (eds.), *Culture, Heritage, and Representation*

Harrison R. 2010, *Understanding the Politics of Heritage*. Manchester

Holtorf C.J. 2008, *Is the past a non-renewable resource?* In: G. Fairclough, R. Harrison, J. H. Jameson Jr. and J. Schofield (eds.), *The Heritage Reader*

Matero F. 2006, *Making Archaeological Sites: Conservation as Interpretation of an Excavated Past* In: Neville A. – Bridgland, J. (eds.), *Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation*.

McIntosh A.J. 1999, *Into the Tourist's Mind: Understanding the Value of the Heritage Experience*. In: *Journal of Travel and Tourism Marketing* 8

Maguire M. 2001, *Methods to support human-centred design*, *Int. J. Human-Computer Studies* [55], 587-634.

Morrison I. 2009, *The public value of conservation - The view from the Heritage Lottery Fund*, *Conservation Principles in practice - Conservation Bulletin* [60], 9-21.

Nicolau A. 2005 *Excavation, exhibition, conservation or reservation. Technical criteria for a decision-*

making process In: *APPEAR Position Paper* [4]

ABORDĂRI DIFERITE

În România, conservarea și prezentarea ruinelor impozante din perioada romană și medievală dotate deseori cu aspecte atractive din punct de vedere vizual necesită costuri foarte mari. Prin urmare, acoperirea lor cu pământ („re-îngropare”) oferă o alternativă ușoară și mai puțin costisitoare dezvoltatorilor contractanți, cât și instituțiilor clericale. Recent, construcțiile din material ușor s-au dezvoltat ca o soluție alternativă la impedimentele stabilite ale reconstrucției structurale a ruinelor. O structură metalică, sau din lemn sau chiar organică, din vegetație sau rame sintetice pot înlocui părțile dezintegrate sau inexistente ale unei structuri. Întregul proces de reclădire poate fi un proiect de cercetare plăcut și clădirea care rezultă devine un instrument didactic important pentru vizitatori. Dezavantajul este că aceste intervenții pot avea tendința să se nu se muleze bine cu mediul istoric. Un cadru metalic gol, sau plin de roci poate părea o intruziune ciudată printre structurile din piatră. Dar aceasta soluție reprezintă o intervenție de „restabilire a formei”, care este ușor de amenajat și, la fel de ușor de îndepărtat din structura originală.

RECUTUL ANTIC PREZENTAT PRIN LUPA TRECUTUL MODERN. UNA DINTRE-E IMAGINILE VECHI DE 100 ANI APROAPE PIERDUTE ALE ORAȘULUI ROMAN ILUSTRĂND CUM PRIMELE SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE LA ALBA IULIA.

Conform specialiștilor mai ales în astfel de situații se invocă programe de integrare a publicului: programe școlare, cursuri de formare, vizite ghidate, instruire publică sau locală etc. Acest tip de discurs poartă numele de „public outreach”. În Regatul Unit multe unități contractante majore au devenit așa-numitele „organizații de caritate educațională” care iau în considerare executarea, precum și -foarte important -propagarea lucrărilor arheologice. Acestea se concentrează pe publicitate, organizează întâlniri publice și discuții în cadrul cărora comunitatea locală este implicată, zile deschise și afișarea rezultatelor descoperite sau pur și simplu dezvoltarea informațiilor pe bloguri, cu actualizări pe tot parcursul perioadei de excavare: astfel se realizează difuzarea „vieții” proiectului. Accentul este pus pe un lucru aparent simplu: informare despre ce facem noi? care este valoarea ruinelor descoperite? Ne confruntăm cu eforturi similare în România atunci când analizăm dezbaterile publice organizate în instituții oficiale de către muzeele județene și de ministrul culturii [ex. dezbateră „Arheologie și restaurare. Tentația reconstrucției monumentelor antice”], comunicate de presă și prezentări publice organizate de diferite societăți [ex. Asociația Clujul Vechi, programe tip „Școala Altfel”] precum și la puncte publice de întâlnire [localuri, cafelele]

Abordările tip „Open for Restoration”: reprezintă un efort valoros care pune accentul pe incluziune socială și cetățenie activă, care se bazează pe ideea ca situl trebuie să devină (ca parte a comunității) o parte a circuitului turistic în timp ce lucrările de întreținere sunt încă efectuate. Aceste idei pot fi transpuse pe lucrările de săpătură, cum exemplifică workshopurile educaționale organizate pentru laici, din diferite domenii, de diferite vârste (pentru cei din sistemul școlar). Să nu uităm abordările ce implică menținerea a unui sit de patrimoniu, la fel de frecvente în străinătate: proiecte de erbicidare, adică un efort colectiv pentru înlăturarea bălăriilor ce acoperă patrimoniul comunității – un important factor în menținerea ruinelor.

Important este să avem în vedere, că la mod general, în aceste proiecte actorul principal este arheologul de monumente, și nu arheologul cercetător: este necesar să se utilizeze un limbaj neutru observațional și un limbaj de comunicare adecvat pentru facilitarea recunoașterii rapide a întregului context, deblocarea cunoștințelor științifice pentru cei care nu acces la jurnale academice profesionale. Informațiile despre vestigiile desigur trebuie prezentate într-o manieră diferită. De exemplu jurnalele arheologice moderne, care se concentrează asupra multiplelor relații dintre arheologie și societate, implicând perspectivele contemporane asupra antichității, legând astfel trecutul și prezentul. Exemple de acest fel reprezintă revista arheologică *Lustra*, emisă de Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc, cât și revista prezentă.

PROIECTUL DE REABILITARE A SITULUI ARHEOLOGIC, UN TURN ROMAN DE PE DEALUL HAGYMÁS DIN OCLAND, JUDEȚUL HARGHITA

Luată împreună, toate structurile din Limes formează un ansamblu valoroasă a patrimoniului arhitectural și cultural. Clădirile (din orice perioadă) au legături strânse cu constructorii lor, în acest caz regimente militare romane care ajută la integrarea modelelor administrative și culturale romane. Acest aspect social puternic al structurilor arhitecturale se extinde pe teme precum inginerie, mișcarea și traiectoria ideilor, tipicitatea față de „alteritate”, interrelația modelelor

RE-ENACTMENT LA FESTIVALUL ROMAN DE LA APULUM – ALBA IULIA, JUDEȚUL ALBA, ÎNSEMNĂND DEMONSTRAȚII MILITARE ALE TRUPELOR PARTICIPANTE

locale și romane și păstrarea identității locale și hibridității etnice. Aceste aspecte cultură, societate și identitate trebuie transmise și unui vizitator curios – astfel poate relaționa mai bine cu structura pe care o vede. Aspectele ce țin de implicarea umană, de identitate regională a patrimoniului arheologic sunt importante, dar aplicabilitatea acestora în prezentarea de ruine depinde de modul în care relaționează cu dezvoltarea intelectuală și culturală a unei societăți și a unui anumit grup sau comunități. Proiectele de reabilitare de ruine, sunt menite să aducă acestor structuri de arhitectură neînsușite, rămase fără funcție într-o a doua existență, prin integrarea valorilor vechi în comunitatea actuală, valorile fundamentale ale societăților de mult apuse adaptate intereselor secolului 21., reprezentând centre de educare, formare non-convențională, nu numai de distracție. În ziua de astăzi este larg recunoscut faptul că păstrarea valorilor spirituale, culturale ale unor structuri de patrimoniu este mai importantă decât păstrarea structurii fizice a acestora, astfel dobândim un „patrimoniu viu”.

Această percepție este conformă cu practicile moderne de propagare a patrimoniului european: patrimoniul, deși a început ca o realitate centrată spre om (moștenirea culturală unei societăți), s-a îndepărtat de individul modern prin vicisitudinile și progresele tehnologice și digitale ale secolului trecut. Patrimoniul poate să fie generator de venituri, numai atunci când este strâns legat de individ, comunitate sau societate. ●

Nicholas S.-P. 2009, *The Reconstruction of Ruins: Principles and Practice*. In: *Conservation: Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths* [eds]: Alison Richmond and Alison Bracker = Elsevier Publishing, Amsterdam. 32-46.

Luxen J.L. 2000, *A műemlékek és műemléki helyszínek immateriális dimenziói* In: „Műemlékvédelem”, XLIV/2

Sullivan C. 2012, *Journal of Rural and Community In: Development* 7,2

Tunbridge J.E. 2008, *Whose Heritage to Conserve?: Cross-cultural reflections on political dominance and urban heritage conservation*. In: *The Heritage Reader*